

Pauline Schreuder

P. Smeyers & B. Levering (red.). *Grondslagen van de wetenschappelijke pedagogiek. Modern en Postmodern*. Amsterdam: Boom, 2001. ISBN 90-5352-600-5, 376 blz., Euro 31,54

'Het is de vraag of er wel fundamenten te vinden zijn waarop een stevig pedagogisch bouwwerk opgericht kan worden. Het is de vraag of graven wel zin heeft. Het zoeken naar grondslagen is in het postmodernistisch perspectief een achterhaalde onderneming' (p.29).

Aldus trekken de redacteurs van *Grondslagen van de wetenschappelijke pedagogiek. Modern en postmodern* hun eigen onderneming al in de Inleiding in twijfel. Of deze twijfel serieus genomen moet worden, blijft ook na lezing een open vraag. Enerzijds worden in maar liefst zestien hoofdstukken antwoorden gegeven op vragen naar de relatie tussen wetenschapstheoretische ontwikkelingen en (nieuwe) pedagogische uitgangspunten. Anderzijds kan men ook stellen dat deze omvang juist indicatief is voor het ontbreken van stevige fundamenten. Hoe dit ook zij, *Grondslagen van de wetenschappelijke pedagogiek* presenteert zich expliciet als opvolger van het jarenlang in wetenschappelijke opleidingen gebruikte *Pedagogiek in Meervoud*. *Grondslagen* laat echter niet alleen de traditionele en de huidige *state of the art* aan wetenschapsbenaderingen zien, maar heeft bovendien een tweede, thematisch gedeelte waarin actuele pedagogisch relevante thema's en benaderingen worden besproken. In het bijzonder wordt - zoals de titel al aangeeft - nadrukkelijk aandacht besteed aan het postmoderne gedachtegoed. Tot voor kort ontbrak het in de overzichtsliteratuur over pedagogische grondslagen daaraan.

Het boek is strak van opzet: de hoofdstukken zijn van gelijke omvang en - in het eerste deel - van gelijke opbouw. Na een korte schets van de betreffende stroming wordt de relevantie van die stroming voor de pedagogiek besproken, waarbij wordt ingegaan op nieuwe invalshoeken en benaderingswijzen voor pedagogisch relevante vraagstukken. Ondanks de soms grote en storende taal- en stijlverschillen tussen de Vlaamse en Nederlandse auteurs maakt deze strakke structuur het boek toch tot een eenheid. Een ander aspect van de - op de kaft genoemde - didactische opzet, namelijk het plaatsnemen van steekwoorden in de kantlijn, komt minder goed tot zijn recht. De gekozen begrippen zijn niet altijd de meest relevante en in sommige hoofdstukken staan zelfs halve zinnen in de kantlijn, waardoor het beoogde houvast eerder een struikelblok wordt.

In de Inleiding schetsen Smeyers en Levering de modernistische wortels van de pedagogiek als wetenschappelijke discipline. Met name Kantiaanse ideeën, zoals de nadruk op autonomie, vrijheid en het belang van moreel handelen en eigen verantwoordelijkheid van de persoon, zijn in veel vormen van pedagogiek de onbetwistbare uitgangspunten. De redacteurs willen met *Grondslagen* nagaan of en zo ja, in hoeverre het erfgoed uit de Verlichting 'onmisbaar proviand of

onnodige ballast' is. Deze vraag loopt als rode draad door het eerste deel van het boek ('Benaderingen in verandering').

Het openingshoofdstuk (Wetenschapsfilosofie van de positieve wetenschappen) van Van Berkel begint met de onvermijdelijke schets van de ontwikkelingen in de wetenschapsfilosofie in de twintigste eeuw, maar laat vervolgens zien welke vragen juist ontstaan en onbeantwoord blijven wanneer gezocht wordt naar 'harde waarheid'. Dit vormt de opstap voor hoofdstuk 2, waarin Cuypers een heldere schets geeft van de filosofie van de sociale wetenschappen, met aandacht voor de tweedeling tussen verklaren en 'verstehen'. De daaropvolgende schets van de fenomenologie door Levering laat duidelijk de kennistheoretische uitgangspunten van de fenomenologie en het contrast met andere stromingen zien. De praktische doorwerking in de Utrechtse School, in het bijzonder in het werk van de pedagoog Langeveld, wordt gevolgd door een herbezinning op de fenomenologie die anno 2001 historisch besef zal moeten tonen, wil zij nog zeggingskracht hebben.

In zijn schets van de kritische theorie en de kritische pedagogiek stelt Masschelein het utopische denken centraal als dé drijfveer van deze stroming. Ondanks de sociale verbeteringen die zich de afgelopen eeuw hebben voorgedaan, is de kritische theorie volgens de auteur nog steeds van belang omdat ze aanzet tot nieuwe utopieën en tot het denken over de mogelijke rol die opvoeding, vorming en onderwijs daarin kunnen hebben. Masscheleins zorgvuldige uiteenzetting over de ontwikkelingen binnen de kritische theorie en de consequenties daarvan voor de pedagogiek zijn helaas moeilijk te volgen.

De schets van de taalfilosofie die Smeyers geeft, start met een inleiding waarin aandacht wordt besteed aan conceptuele analyse en aan het werk van bekende filosofen en pedagogen zoals Ryle, Peters, Hirst en Scheffler. Maar Smeyers vergroot de aantrekkelijkheid van de taalfilosofie als inspiratiebron voor de pedagogiek door in navolging van Wittgenstein een visie op opvoeding en onderwijs te formuleren waarin deze gezien worden als initiatie in de 'conversation of mankind', waarbij bestaande waarden bespreekbaar en bekritiseerbaar worden gemaakt.

Hoofdstuk 6 behandelt het pragmatisme. Biesta en Miedema beginnen met een aantrekkelijke schets van de historisch-culturele context van het ontstaan van het pragmatisme en laten deze uitmonden in een uiteenzetting van Dewey's participatie-pedagogiek. Interessant en ook voor praktisch pedagogen relevant daarin is de idee dat in opvoeding en onderwijs actoren elkaar niet rechtstreeks beïnvloeden, maar dat zij in en door hun gezamenlijke activiteiten hun handelen bijstellen. Grenzen aan de maakbaarheid en beïnvloedbaarheid van opvoedingen zijn daarmee niet alleen moreel maar ook epistemologisch aangeduid.

Opmerkelijk aan het hoofdstuk over pedagogiek en postmodernisme is dat de hierin beschreven pedagogische agenda zo bekend en in zekere zin 'traditioneel' overkomt. Aandacht voor de specifieke en unieke relatie tussen opvoeder en opvoeding en voor het vertrouwen als fundamentele categorie in de pedagogische relatie, bijvoorbeeld, doen toch sterk denken aan het werk van Langeveld. Wat er dan wel specifiek postmodern is in dit hoofdstuk is wellicht vooral de stijl: de auteurs geven aan waar kritiekpunten op het postmodernisme liggen maar laten het aan de lezer over om de hoofdpunten van het postmodernisme te reconstrueren. Smeyers veronderstelt hier de nodige inhoudelijke bekendheid met het postmoderne denken bij de lezer.

Het afsluitende hoofdstuk van het eerste gedeelte bespreekt het pedagogisch grondslagenonderzoek waarin Van Haften en Snik in heldere stappen beschrijven wat zij hieronder verstaan en hoe zij hierin te werk gaan. Ondanks de ab-

stractie van de materie slagen zij er mijns inziens in om deze stappen bondig en duidelijk uit te leggen. Dit hoofdstuk is goed in balans, de gekozen voorbeelden zijn inzichtelijk, het taalgebruik niet overbodig complex.

Deel twee, 'Thema's en voorbeelden', bestaat uit acht bijdragen waarin verschillende actuele pedagogische onderwerpen voor het voetlicht komen. Daarin laat dit deel zien hoe het in het eerste deel beschreven onderzoek er 'in de praktijk' uit kan zien zonder dat evenwel naar bepaalde hoofdstukken verwezen wordt. 'Multiculturalisme, onderwijsvrijheid en sociale cohesie' (De Jong), 'opvoeding tot "milieuvriendelijk" burgerschap' (Postma) en 'staatsburgerlijke opvoeding in een liberaal-democratische samenleving' (Spiecker en Steutel) zijn hoofdstukken waarin vanuit een pedagogische vraagstelling wordt ingegaan op de relatie tussen opvoeding, onderwijs en de samenleving. De hoofdstukken over marktwerking (Vriens en Levering), performativiteit (Jehaes en Simons), feministisch onderzoek (Ramaekers) en hypertekst (Lambeir) gaan alle vier over hedendaagse culturele en maatschappelijke trends die worden bevraagd op hun consequenties voor praktijken van en onderzoek naar opvoeding en onderwijs. Het hoofdstuk over de pedagogische taak van de kinderrechter (Weijers), in het bijzonder inzake de morele opvoeding van de jonge delinquent, is zeker de moeite waard, maar is in dit boek een wat vreemde eend in de bijt.

Het boek sluit af met een nabespreking van alle stromingen en thematieken, waarin nadruk wordt gelegd op de gedeelde hedendaagse belangstelling voor het specifieke, het bijzondere en voor de sociaal-culturele inbedding van praktijken en ervaringen van opvoeding en onderwijs. In deze afsluiting wordt de beoogde lijn van het boek nog eens uiteengezet waardoor het, ondanks de grote variatie in stijl, moeilijkheidsgraad en inhoud toch - achteraf - als geheel gezien kan worden. *Grondslagen van de wetenschappelijke pedagogiek* verdient om zijn gedegen en toch ook vernieuwende aanpak en inhoud een plaats in de universitaire opleidingen Pedagogiek in het Nederlandse taalgebied.